

שיא השיאים אשר לשלמה דיקמן

(עם הופעת שבע התרגומים לאייסכילוס)

בשנות לועז. ואני תקוה שעוד ימים יבואו ויחלישי גם את בגדיהם אלה לפי האופנה המקובלת. ועוד רבים יעצומים בהכנס בתור" (בשולי התרגומים מיוונית רומית מאת שלמה דיקמן, "במה" כס"ו 171).

בעולמות שאורם מבהיק — בשעה שהם עצמם כבר נחרבו — כן מופיע עתה התרגום של שבע התרגומים לאייסכילוס: תרגום יתום, שאביו מתכור לא זכה לראות בלידתו. לית בחילי להביע במלים את גודל הכאב, את גודל הי אבידה. אך דורות על דורות יבכו בית ישראל את השריפה אשר שרף הי ביה קהתו את שלמה דיקמן.

*

דיקמן מנסה בדברים אלה למצוא זכויות צידוק, למתרגמים שקדמו לו, שתרגומיהם אינם נראים משוכללים כיום. אנו מריצים לעצמנו לטעון כי לו תרגם דיקמן את תרגומיו לפני 20 שנה לא היו שונים הרבה כאלה שהופיעו עתה. והראייה מעשית: הן דיקמן היה מנוק לחלוטין ומשך 20 שנה בערך מכל מלה עברית, אעפ"י כן היה בקי ומעורה בהתפתחות הלשון העברית בארצנו כאילו חי כאן ושרות שנים. אין זה אלא עוד פלא נורא ש בשלשלת הפלאים הדיקמניים. ראיה ניספת: כפי שכתב ד"ר דוד לאור ב"דבריו הנלבבים — בא לכאן דיקמן ר"ל הלמודו בידו, כלומר: ואם כך רואים אנו שעה בניכר נשא עמו דיקמן לשון עברית חיה ושרשית ומילדתית.

על ההישג הלשוני של המתרגם הגאון כבר כתבנו. ואם יורשה להביע כאן דעה שונה — נאמר: לא השפה היא שהתקדמה בדורנו עד כדי כך שניתנה האפשרות לתרגם תרגום מופת כזה. גם לפני 30 ואפילו 40 שנה אפשר היה לכתוב עברית כזאת. כאותה נערה הדוחה את חיזוריהם של גברים רבים עד לוא בהיר לבה — כך חיכתה הלשון העברית להחירי המתרגמים בה. דיקמן עצמו סבור היה, שכמה וכמה יצירות טעונות תרגום חדש מדי פעם בפעם, חידוש של צורה ואינטרפטציה כאחד, לפי רוח הזמן ור"טצמו, ואין המתרגם החדש בא לפגוע בכבוד קודמו. אשרינו שגם אנו זכינו לשקספיר עברי, לפושקין עברי, לסרי באנטס, לשילר ולרבים אחרים שאינם נופלים בתוארת לבושם היהודי מאחיהם

ו, "ניתי ספר ונחזה". נשתדל להביא לפני הקורא כמה שורות המעידות על הכח הדרמטי הרב הנצור בתרגום זה. באגאממנון אימר ראש המקבלה (שורות 134-1348):

לצחי רצחי את המלך

השמעתי את אנחותיו

למו איך ננהג הפע.

לאו — נופץ יחדי

מתוך פרומתיוס והכובל (המנונה שניה), תרגום שהוא, אגב, רביעי ב"מספר (קדמו לו שלושה תרגומים מתרגמים אחרים, ועליהם נדבר להלן: זהו מונולוג של פרומתיוס, לאחר שרוחק אל הסלע:

בעל כרחנו מוכרחים אנו לקרוא שורות אלה בטרוכאים, דומה, כי אהבת המשקל היתה ממש חלק מישותו של דיקמן. והנה, אחד הקטעים הכי יפים בתרגום

אָהָה. אַל-אַתָּרוּ הוּי, רוּחֹת-קְלוֹת-קִנְיָו

עֵינֹת נִקְרוּ גַלִּים קָיִם-אֵינ־סוּף צוּחֵק,

גַּלֵּי הַדָּוָה! הַבִּיטִי, אֶרֶץ. אִם-קִלְטִיו

גִּלְגַּל סָקָה רוּאָה הַכָּל לָךְ אֶקְרָא:

רְאוּ סָקְלֵי הוֹכִיחוּ הָעָלִים לְאֵלֹו

רְאוּנִי.

אֵיךְ

קִוְהָ

סִרְקָה

קִרְתָּק וְקָבוּל וְרִבּוֹת שָׁנִים

אָנְסֵר אֶמְלֵל

כָּל זֹאת בְּשִׁבְלֵי הַמְצִיא הָאָדוֹן

הַתְּקַשׁ עַל אֲלִים: אֲזַקִּים וְקָלוֹן

הוּי, הוּי לְאִדֵּי הַהֵנָה וְהַקָּא

אָסְפֵר — אֶקְוֶנָו! קִיֶּצֶד וְקָמִי

קִיֶּצֶד הַקָּז עַל הַשָּׁבֶר?

ב, "לשונונו" (ניסן, תשכ"ד) שם הופיע תרגומים שנעשו בידי אנשים שונים. תרגום זה ראשונה, הקדים דיקמן שלושה גרואה, כיצד תורגמה השורה האחרונה:

תרגום א':

קָמִי יְהִי קֶז לִיגוֹן וְלִקְאָבִז

תרגום ב':

... הוּי, אֵיךְ וְקָמִי הַמְקָאוּב וְהַצֶּפֶר

יִמְמוֹז

תרגום ג':

קֶז לֹא יוֹשֵׁם לְסִקְרוּבִי.

עִים: הַלְשׁוֹן, וּבִיחֻד — הַמְשַׁקֵּל הַכְבֵּד, הַאִיטִי, מִמֶּשׁ, "מֵלֵה בַסְלַע", וְהָרִי מְדוּבָר כֵּאֵן בַסְלַע... בקראך תרגומים אלה, מרגיש אהה כי דיקמן מתפתל עם הלשון העברית כגבר המנסה לכבוש אשה עד שהיא נשמעת לו. ואכן, לוחם היה דיקמן בכל רמ"ח אבריו ומת כגבור על שדה קרב שנפל בידי מרצחים.

בתרגומים הראשון והשלישי אין הקיפדה על הקצב המקורי. בשני — נראות לנו המלים מכאוב וצער נחלשות מדי להביע את זעקת הכאב של אדם הסובל יסורים גופניים נוראים. גם, "יגון וכאב" שבתרגום א' מביעות כאב רוחני, לא פויו. אצל דיקמן — שני דברים מכריי

*

וקשה לעבור בשתיקה על דבריו של מבקר אחד, הכותב אמנם עברית בעתון

* פרומתיוס הכבול, הפרסים, המבקשות מחסה, השבעה נגד תבאי, אגממנון, נור שאות הנסך, בנות החסד, תרגם מיוונית מוסיף מכוואות, הערות ונספחים שלמה דיקמן. מוסד ביאליק, ירושלים תשכ"ה.

עברי, "אקדימא", אלא שגם הכותב וגם העתון — רוחם היא לא כאן אלא ב"אירופה. אהה מבקר — תרגום גרמני נאה בעיניו יותר מתרגומו של דיקמן לאובידיוס. משווה הוא בצורה, "מלומדת" עם המקור הקלאסי ומוצא, "פגמים". לא העברית השומה לו, אלא הלטינית או היוונית! אולם כיצד יוכל הירש להבין וליהנות ממנו? כבר כתב דיקמן על מבקרים כאלה (ב, "לשונונו" הנ"ל ע' 269): "המתרגם המלומד והבקי ביותר, אם אין הוא משורר — מוטב שלא יגע ב"שירה, כי אהת דתו להיות הוטא ומהטיא את הרבים. זאת ועוד: אמנם חייב הוא לדעת במידה שווה את שתי הלשונויות, אולם בגישתו למלאכת התרגום, אל יהא כיוונו או רומי היודע עברית, כי אם כעברי היודע יוונית או רומית".

ובאותו מאמר (בעמוד 276): "כל הרודף אחרי דקדוקי עניות בשם המדע דומה לזבוב היושב על כתפי פסל נהדר: אמנם ייטיב לדעת את כל הפרטים הננוגעים לחומר הפסל, אך לעור לם לא יבין את יפיו: אפקיו צרים מאד. ואין לו פרספקטיבה — אין הוא תופס את כוללות התמונה זאת רוחה. גיבוב פרט על פרט לא ישתור בעיני הקורא העברי את יוון ורומי, כשם שדימוי החלב לשלג וברבור לא יבהיר את צבעו לעורר מבטן ומלידה".

אכן, דברים כדרכנות ובאיזו פלסטיות נאמרו! מיד רואה אתה כוחו הציוני (ציור ממש!) של דיקמן.

שלמה דיקמן היה מנוסה בנסים. כל חייו ויצירתו היו בבחינת נס אל-שני. והוא עצמו — בעל כוונות מיסטיים היה (בזכרונותיו ב, "האומה" כתב כיצד היה מריה ריה קטורת וידע לנבא על מותו של אדם). ומין כח איתנים היה זורם מתוכו ולופת את הדובר בו בנחשול חשי מלי. ממרחקי הנצח שלוחה אלינו קרן אור של תרגום זה, וכמין תקוה מהבהבת בלב, תקוה של צפיה להתגלות דיקמנית, ואיזה גלגול-נשמה, ואיזה כח נעלם איך הקר, לאיזה נס, רבוננו של עולם, — לבל יאבד הכח הגאוני שהיה טמון ב"שלמה דיקמן. כח זה שבוכותו עשוי היה דיקמן לשנות לטוב את פני עמנו, ואולי את פני עולמנו!